

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Борислав Александров Ясенов
Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство
„Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив

Със заповед № 3-РК-171 от 29.03.2024 г. на Ректора на Нов български университет, София, съм определен за член на научно жури, за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Съвременни композитори от Косово, Албания и региона и нови произведения за кларинет. Изпълнителски проблеми“, за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, в област на висше образование 8. Изкуства, професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“. Автор на дисертационния труд е Фатбард Хаджи Гаши – докторант в самостоятелна форма на обучение към департамент „Музика“ на НБУ, София, с научен ръководител проф. д.н. Явор Конов.

Предоставеният ми комплект материали включва следните документи:

- автобиография;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации.

Фатбард Гаши следва в Университета в Прищина, Косово, Факултет по изкуствата, Департамент по Музика. Дипломира се през 2009 г. с образователно-квалификационна степен „Бакалавър“, със специалност Кларинет. През 2012 г. се сдобива с магистърска степен във Университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Факултет по музика – Скопие, Северна Македония. Впоследствие е докторант в самостоятелна форма на обучение в Нов български университет, София, България.

Докторантът е изключително активен в художественотворческата, в преподавателската, а впоследствие и в научноизследователската дейност.

Художественотворческата дейност на Гаши включва множество концерти, с богати и разнообразни програми, проведени в периода 2008-2024 г. Реализирани са значими концертни изяви в Косово, Северна Македония, Черна гора, Албания, Германия, Великобритания, България и др.

Педагогическата работа на дисертанта е свързана с Музикалното училище и Университета в град Печ, Косово. От 2008 до 2012 г. е преподавател по кларинет в Музикалното училище „Халит Касаполи“, Печ, Косово. От 2012 г. работи в Университет „Хаджи Зека“, Печ, Косово, където през 2016 г. заема академичната длъжност доцент. Описани са концерти и участия на негови студенти в периода 2012-2019 г.

В периода 2012-2017 г. е временно изпълняващ длъжността заместник-декан, а от 2021 г. е ръководител на отдел при Факултет по изкуствата.

Изпълнителската дейност е приоритет за докторанта, което логично води до художественотворческа докторантура.

Интересът към темата на дисертационния труд е провокиран от професионалната насоченост на Гаши и афинитета му към съвременното творчество за кларинет, с акцент към произведения, създадени от композитори от балканския регион, както и произхождащата от него изпълнителска практика, а също и от оскъдността на теоретични разработки, музикално-естетически и методико-приложни анализи касаещи произведения за инструмента.

Докторантът цели да създаде базисен методически труд, който да провокира следващи проучвания в областта на разглежданата проблематика.

В изследването авторът използва аналитичен подход при проучването на съвременните творби за кларинет, написани от балкански композитори. Засегната е изпълнителската проблематика, проследени са техническите трудности, дадени са методически насоки за овладяването им.

Поради факта, че в програмите на класическите концерти за кларинет преобладават произведения предимно от западноевропейски композитори, дисертантът се насочва към съвременни творби, непознати на кларинетистите, създадени от творци от Източните балкани, не особено популярни както в национален, така и в международен мащаб. Докторантът счита, че тези произведения ще допринесат за професионалното израстване и ще увеличат компетенциите в разглежданата област, с което съм абсолютно съгласен. Уникалното съчетаване на традиционна балканска с модерна класическа музика, включването на усъвършенствани техники като мултифони, микротонове и разширени техники, като Flatterzunge и перманентно (верижно) дишане, ще събудят интереса към съвременните балкански произведения за кларинет. Отчетен е фактът, че въпреки безспорния им принос за създаването на богат и специфичен тон, както и характерна трактовка на звука според стила, те представляват предизвикателство за кларинетистите, създавайки проблеми с интонацията, контрола и координацията.

В труда са разгледани най-срещаните изпълнителски проблеми при свиренето на кларинет – интонация, контрол, постановка на амбушюра, координация, въздушна опора и са дадени методически насоки за преодоляването им.

Дисертантът анализира представените композиции като структура, композиционна техника, културен и исторически аспект. Чрез музикално-естетическия и интерпретаторски анализ авторът цели създаването на цялостна картина на характеристиките, музикалния изказ на творби създадени на Балканите, за постигане на внушителна интерпретация при изграждане на художествения образ.

Гореописаното ще доведе до популяризиране на творчеството за кларинет от балканския регион и ще осветли значението му за музикалното изкуство. Изпълнителската проблематика се базира на личния професионален опит на докторанта, на рутината и теоретичните познания обосноваващи интерпретацията и анализите на произведенията.

Подходът на Гаши към съставяне на съдържанието на концертната програма е провокативен и ефектен. За привличане на интереса и търсейки разнообразие, дисертантът изгражда програмите с творби от емблематични композитори като Моцарт, Шуман и Вебер, като включва и произведения създадени от съвременни балкански автори акцентирайки върху тях.

В дисертацията се анализират композиции, изпълнени в концертните програми, като се разглеждат типичните проблеми, възникващи при интерпретация. Дадени са методически насоки, които ще способстват преодоляването им.

В първи раздел – „Въведение“ са формулирани целите на изследването.

При втори раздел – „Литературен преглед“, докторантът разглежда хронологично еволюцията на кларинета, спецификите характеризиращи инструмента, съвременния кларинет, мястото му в оркестъра, стил, конструкция – части на кларинета. Визирани са световноизвестни композитори, създали произведения за инструмента, а също така девет от най-популярните произведения. Направена е характеристика на класическата музика и ролята ѝ в концертната практика на Балканите и в частност развитието ѝ в Косово.

Представени са значителен брой творби от репертоара за кларинет, сътворени от съвременни композитори от Балканите, включващи солови произведения, концерти и ансамблови пиеси (камерна музика). Описани са изтъкнати творци на съвременна музика за кларинет като Добринка Табакова, Исидора Жебелян, Ана Соколович, Кайя Саарияхо, Дженифър Хигдън и Майкъл Торке. Докторантът характеризира композициите им като

показващи диапазона, техническите възможности и експресивността на инструмента, спомагащи за предаването на разнообразни художествени образи и емоционални внушения.

Специално внимание е отделено на бележити композитори на музика за кларинет от Балканите, добавили уникалния балкански дух на своите фолклорни традиции – Петър Кръстич, Иван Йевтич и Мирослав Стакич (Сърбия), Георги Арnaudов и Петър Стоянов (България), Иван Бърклячич (Хърватия), Йосип Магдич (Босна и Херцеговина), Тале Огненовски (Северна Македония), Манос Хаджидакис (Гърция), Александър Лало (Албания), Анатоли Виеру (Румъния). Описана е жанровата насоченост и е направена кратка характеристика на творчеството на всеки от гореспоменатите творци. Отбелязани са приносите им за развитието на класическата музика. Представени са значими техни произведения за кларинет. Направен е извода, че всеки от гореописаните композитори е допринесъл с музикално-естетическия си мироглед и специфичен стил за обогатяване на репертоара за инструмента.

Визирани са български композитори от различни периоди в българската музикална история със значителен принос към културното наследство на страната, показващ разнообразието и творческите постижения в българската музика през годините, обхващайки различни жанрове.

Дисертантът изразява мнение, че включвайки елементи от традиционна фолклорна музика в своите произведения, композиторите от Балканите и отвъд създават новаторски творби, с които обогатяват и развиват творчеството за кларинет. А внасянето на елементи от джаз, класическа и световна музика подчертават адаптивността на инструмента към различни стилове и жанрове.

Въведените нови техники и подходи при свиренето на кларинет, разширяват възможностите за инструмента. Това ще доведе до провокиране на интереса към кларинета като солов инструмент, както и до популяризирането на творчеството за инструмента. В заключение докторантът констатира, огромния принос на съвременните композитори от Балканите за развитието на кларинетното изкуство.

В трети раздел – „Методология на изследването“ са представени методите на изследването и всички процеси, съпътстващи анализите на концертните програми.

В четвърти раздел – „Програмен анализ“, дисертантът представя програмата на всеки концерт, като обръща внимание на подбора на произведенията и въздействието им при интерпретиране. Направен е анализ на програмата, а също и на техническите трудности, възникнали по време на концерта. Анализът включва оценка на програмата като цяло, както и оценката на изпълнението. За цялостно и пълнообразно разбиране и обогатяване на изживяването на публиката е разгледано взаимодействието с културни и социални теми като идентичност, представяне и въздействие. Целта е вникване в същността на изпълняваната музика, породена от културно-историческата среда, в която тя съществува.

Анализите обосновават професионалния подход на докторанта към подбора на произведения и тяхната стилова интерпретация за постигане на пълноценно емоционално съпреживяване от слушателя/публиката. Това се отразява в ангажираността на публиката и обратната връзка при завършване на творческия процес възприемането, оценяването на изпълнението и репертоара. Направени са музикално-естетически и интерпретационни анализи на произведения от програмите, в контекста на разглежданата проблематика. Представени са кратки биографични данни и афинитета към кларинета на изпълняваните композитори. За по-ясното възприемане на анализите към някои произведения са добавени нотни примери.

В пети раздел – „Заключение и препоръки“, Гаши обобщава постигнатите резултати от изследването и дава методически насоки и препоръки. Изводите са в подкрепа на хипотезата на дисертанта.

При шести раздел – „Ограничения“ е отчетена трудността на провеждане на изследването породена от оскъдните източници в теоретичен и практически аспект, особено в косовски и албански контекст.

Анализираните съвременни произведения за кларинет, в частност творби на съвременни композитори от Косово, Албания и балканския регион ще обогати репертоара за кларинет и ще засили интереса към инструмента. Разгледаната изпълнителска проблематика и дадените методически насоки ще допринесат за усъвършенстване на компетентностите и подхода при преподаване на инструмента. За постигане на адекватна интерпретация докторантът препоръчва да се вникне в творчеството на някои от изявените композитори, да се осъзнаят стила, естетическите и музикално изразните особености на произведенията и да се подходи към техническото овладяване с разбиране. Отправена е препоръка към музикантите да изпълняват съвременни произведения за кларинет, с акцент върху композиторите от Балканите, което ще спомогне за запознаване и изследване на стиловете, както и разширяване на техническите възможности при инструмента. Горееописаното обосновава приносния характер на разработката.

Актуалността на темата на дисертационния труд е обусловена от динамиката в развитието на съвременното музикално изкуство и необходимостта от запознаване и анализиране на съвременни творби за кларинет, водещо до усъвършенстване на интерпретаторските възможности и обновяване на подходите в методиката на преподаване им, както и тяхното приложение в изпълнителската практика. Всичко това ще допринесе за обогатяване на професионалния естетически мироглед, изграждане и развитие на изпълнителско-творческия модел, както и до усъвършенстване на теоретико-практическите умения при изпълнителите-кларинетисти. Ще разшири компетентностите на музикалните педагози. Горееизложеното аргументира приносния характер на изследването.

Дисертационният труд се състои от 105 страници, включително 6 приложения, 14 примера. Библиографията включва 78 източника, от които 75 на английски език, 2 на албански език и 1 на български език.

От справката за научните публикации става ясно, че са три на брой и са в пряка връзка с темата на дисертационния труд, който логично финализира научноизследователските търсения на докторанта до момента:

- „Обучение на учители по инструментална подготовка в Косово: компетенции, роли и съвременни стандартизирани учебни програми“, 2015, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Представена на Пета международна конференция – „Съответствие на стандартите в страните от Югоизточна Европа с хармонизираните стандарти на Европейския съюз“, CSARA – Център за наука, академични изследвания и изкуства, Рим, Италия. www.academia.edu 2015, fq.171-177;
- „Съвременното състояние на инструменталното обучение във висшето образование с акцент върху „реалностите и предизвикателствата“ в художественото възпитание в катедра „Дървени духови инструменти“ на Факултета по изкуствата в Косово“, *Balkan Journal of Interdisciplinary Research*, 2016, ISSN 2410-759X, ISSN 2411-9725, Тирана, Албания;
- „Комуникативните потребности на студентите по музика от английски език и разработване на учебни програми по ESP на бакалавърско ниво“, 2020, *Mokslinès Leidybos Deimantas - Diamond Scientific Publishing*. Представена на

Осма международна конференция за модерен подход в хуманитарните науки и изкуства.

Приносите на труда се изразяват в следното:

- направен е преглед на концертната музика за кларинет, свидетелстваща за универсалността и значимостта на инструмента в балканската музика;
- разгледани и анализирани са съвременни произведения, създадени от композитори от балканския регион;
- изследвана е изпълнителската проблематика на произведения за кларинет и са дадени методически насоки;
- реализиран е анализ на концертната програма, с акцент върху творбите на албански композитори;
- направен е музикално-естетически анализ на композициите за инструмента, обърнато е внимание на: трудност, структура и композиция, комбинирани жанрове и техники на изпълнение.

Разработката има теоретико-практически характер и приложимост както в изпълнителската, така и в преподавателската дейност. Това обосновава приносния ѝ характер.

Изследването е основополагащо за бъдещи търсения в контекста на изследваната проблематика, а също така може да провокира подобни проучвания в други балкански страни с цел сравнение.

В дисертацията са използвани теоретичен метод, свързан с хронология на кларинетното изкуство в исторически аспект и теория на музикалните елементи, способстваща анализите на произведенията, както и емпиричен метод на изследване касаещ интерпретацията на творбите. Двата са обединени в комплексен подход, спомагащ за по-обстойно провеждане на изследването. Това може да създаде предпоставка за разработване на нови технически упражнения, спомагащи за качеството и иновативността в обучението по кларинет и обогатяване на изпълнителските възможности на музикантите.

Авторефератът дава ясна представа за съдържанието, предмета, обекта, целта, задачите, изследователския инструментариум и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

Предвид факта, че докторантурата е художественотворческа и отчитайки професионалните творчески изяви на докторанта, изборът на произведения, качествените анализи и констатации, подплатени с подходящи примери, спомагащи за аргументиране и още по-ясното възприемане на разглежданата тематика, отбелязвам теоретико-практическия принос и практико-приложен характер на разработката, което ми дава основание да предложа на уважаемото научно жури да присъди на Фатбард Хаджи Гаши образователната и научна степен „**доктор**“, в област на висше образование 8. Изкуства, професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“.

28.05.2024 г.

Изготвил рецензията:
(проф. д-р Борислав Ясенов)